

Az 1956-os magyar szabadságharc és forradalom – és a Kádár-korszak

*Ubi libertas, ibi patria.
(Ahol a szabadság, ott a haza.)*

Az angol polgári forradalom és polgári társadalom fejlődése a legésszerűbben ment végbe. Mai szemszögből is csodálni való, hogy milyen hihetetlen gyorsan alakultak át a társadalmi-gazdasági viszonyok. Bár a feudális uralkodó osztályok kezében maradt a tulajdon, szinte egyik napról a másikra mint tőkészek kezdtek gondolkodni. Külsőségekben megőriztek sok feudális sallangot, a világnézetük, érdekeik és értékrendszerük mégis burzsoává vált.

Az angol polgári forradalom és a későbbi társadalmi-gazdasági fejlődés eszmeileg bámulatosan elő volt készítve. Az eszmehordozóknak minden társadalmi réteg hitt. (És a mai napig meg van győződve, hogy minden rossz ellenére, amit az állam okozhat az embernek, a polgári politikai rendszerénél nincs jobb – még ha tartalmaz is magában sok igazságtalanságot. Ha valaminél nem lehetséges jobb, akkor a meglévő a legjobb.)

A XIX. század Magyarországon a társadalmi-gazdasági folyamatok (és főleg az eszmei áramlatok) mélysége és csúcsai körülbelül 250 évvel maradtak el Anglia mögött. Az 1848-as magyar szabadságharc és forradalom, ha győzött volna, természetesen sokat ledolgozott volna a lemaradásból, de közel sem birkózott volna meg a teljes lemaradás súlyával. Ahol egy népnek egyszerre kell megvívnia szabadságharcát és véghez vinnie egy forradalmat, ott a gondolat és cselekvés nem igazodik tiszta vezéreszméhez; ekkor lehetetlen feladattal találja magát szemben. Nem lehetséges polgári forradalmárként igazán alkotóan gondolkodni, amíg tevékenyen részt kell venni az elnyomás elleni nemzeti szabadságharcban, és ha kell, életet is feláldozni érte. Ilyenkor az elnyomó elleni gyűlölet kerül előtérbe; csak szabadságban lehet alkotni.

Az elmondottakból kifolyólag a XIX. század magyar valóságában a legkülönbözőbb korok eszmei áramlatai (és a hozzájuk történő igazodás) mindvégig együtt éltek, összekuszálódtak, összegabalyodtak, egymásba csomósodtak. Zavarossá, átláthatatlanná, gyakorlatilag megragadhatatlanná váltak - szinte minden társadalmi réteg, érdekcsoport vagy értelmiségi áramlat esetében. Senkinél sem alakult ki egy valóban letisztult, igazán következetes és önmagában megálló eszme- és értékrendszer. A különböző eszme- és értékrendszerek könnyen egymásba mosódtak.

A nem tiszta eszmék és értékek megalkuvóvá teszik a társadalom húzóerőinek a tevékenységét, cselekvőképességét. Nem is akarnak és nem is képesek nagy erejű érdekcsoportokat kialakítani, mert kicsi a vonzerejük. Ezek az eszme- és értékrendszerek a magába zárkózás rendszerei. A városokba özönlő és megélhetősüket a gyárakban kereső tömegek szemében ezek feudális maradványok, visszahúzó erők.

A polgári jobboldal eleve tagolt volt, telis-tele feudális jellegű, az embereket hitegető maradvánnyal. A „munkásosztály” támogató baloldalon még nagyobb volt az eszmei zűrzavar, annak ellenére, hogy szerették volna jövőbelátóként, jósként, prófétaként feltüntetni magukat. Csupán a szótár volt más, az ígéretek ugyanazok: a múltból vett tündérmesék jövőbe történő kivetítései.

Úgy jutunk el a XX. század magyar történelméig, hogy nem volt, nem létezett olyan kiművelt előkészítő eszmei erő, amely képes lett volna rendszerbe foglalni egy tudatosan, tömegesen támogatható politikai gondolatot, amely valóságos társadalmi és gazdasági folyamatokból és viszonyokból táplálkozott volna; a lehetségest

tudatosan értékelte volna; a leghatékabban tudatos közkinccsé tette volna; a lehetséges talaján akarta volna „mozgósítani” a magyar társadalmat.

Minden „tudatos” szellemi, eszmei erő messze a lehetséges és a lehetőségek alatt gondolkodott.

A magyaron kívül Európában alig volt nép és politikai elit, amely a XX. század kezdetén a köztudat és eszmeáramlatok szintjén nagyobb lemaradásban volt, mint ahogy az következett volna az ipari fejlődés gyorsaságából és a városi élet rendezetlenségéből.

A magyar nép egészében véve ösztönszerűen (spontán) cselekedett, mert nem voltak szavahihető, tudós tanítói, akik naprakészen szembesíthették volna a teljes valósággal és igazsággal, így ösztönözve őket cselekvésre. Ilyen Shakespeare a magyar népből nem nőtt ki. Minden „tudós tanító” mindig „egy kicsit” hazudott - így akarta cselekvésre bírni a „tömegeket”.

A politikai elit szinte minden esetben rögtönzött az egész XX. században. Műveletlen alakok panoptikuma volt. Politikai cselekvésük következményeinek érzékelésére, felmérésére képtelenek voltak, gondolkodni pedig lusták, mert az egyéni erőfeszítést igényel.

Így jutunk el közvetlenül az 1956-os történelmi eseményeket megelőző állapotok vizsgálatáig.

A magyar nép sorsát gyakran irányították olyan nemesek, akik szíve ide is, oda is húzott. Néha a császárnál, néha a királynál érezték jól magukat; néha itt voltak otthon, néha ott. De talán soha nem igazgatták egy nép sorsát annyira NEMZETIDEGEN, külföldről importált hatalomvágyó sötét alakok, mint közvetlenül 1956 előtt. Az alvilágban kitűnően feltalálták volna magukat. Mivel ennél nagyobb távlat nyílt meg számukra, a politikai közéletből csináltak alvilágot. Fölfuvalkodott tökfek voltak, akik csak a hatalomhoz ragaszkodtak, s a gyerekeknél is tudatlanabban játszottak vele. Elvtelen, maffiózó, önmagát tömjénező, a politikából lottó-szerencsejátékot űző társaság volt, amely alig várta, hogy magára öltse a főúri manírokat, s mint azok, ők is összetéveszték, mikor vadásznak vadra a gemenci erdőben, s mikor emberre a lakásán, a munkahelyén, a szántóföldön, az utcán...

Politikájuk legfőbb jellegzetessége az önkény piramidális titoktartó rendszere volt, ami a feudális középkorból származik - de ők újra „feltalálták”, nem is nagyon korszerűsítették vagy változtattak rajta. A kommunista pártállam lényege rosszabb még a feudális hagyatéknál is. Minden kommunista vezető egyszerre volt törvényalkotó és -értelmező, végrehajtó és büntető bíró, igazságszolgáltató, már attól függően, melyik szerepben akart tetszelegni. (A középkorban e tekintetben a keresztény egyház és erkölcs valamilyen, ha nem is mindig erős korlátokat állított. A kommunista pártállam még a látszatkorlátokat is ledöntötte.) Mindenki előtt világos volt, hogy ha azt akarod, hogy az ügyedet biztosan a javadra intézzék el, legjobban, ha nem a bírósághoz fordulsz, hanem a pártbizottság székházába térsz be. Ha bejutottál a párttitkárhoz, az „igazság” biztosítva volt a javadra. A leplezetlen személyi függőségen alapuló hatalmi hierarchia politikai intézményrendszere önmagában visszatérő görbe út volt: fölfelé a könyörgő, megalázkodó, lefelé pedig félők, reszketők, a megjutalmazottak vagy elítéltek veszélyes útja. Mindenféleképpen az ismeretlen sors gyorsan ítélő kezébe kerültél. Ha jól jártál, a jutalom csak egy napra szólt, ha rosszul, egész életre meg voltál bélyegezve egy bürokrata által, aki felett ugyanígy ott függött egy még ostobább csőlátású bürokrata. A megindokolás: aki túl magasra törekszik, onnan nagyobb eshet. Nemcsak a házbelid tartja számon a bűneid, hanem az egész utca – s így jut el valaki odáig, hogy az egész párt, az egész állam, az egész ország kiközösíti - attól függően, hogy milyen a kedve a kommunista pártvezérnek. Az övé a döntő szó.

Ilyen személyi függőségen alapuló, hatalmi hierarchikus politikai intézményrendszer kezében volt a döntéshozatal. Ne mondja valaki, hogy ez nem feudális jellegű, s köze lenne a polgári szuverenitáshoz.

El lehet képzelni, hogy milyen hangulat uralkodott abban az országban, amelynek ilyen volt a politikai elitje 1948–1956 között. Márpedig Magyarországé ilyen volt. Ráadásul lelke mélye is nemzetidegen volt. Mindenki úgy élte meg, mint ha a magyar népet jobban elnyomták volna, mint a horthyizmus korszakában, pedig akkor szavazati jog sem volt.

Mintha az embert jobban megalázták volna a kommunisták, mint a horthysták (pedig azok értettek ehhez). Az 1956-os történelmi eseményeket megelőzően a nemzettudat tagadása (és azonosítása a horthyzmussal) okozta a legnagyobb tudathasadást. A nemzeti érzés nélküli politikai elit ezzel a legnagyobb eszmei zűrzavart vitte be a köztudatba, a közgondolkodásba, csakhogy – cselekvésképtelenné tegyen a sajátján kívül bármilyen tömegmozgalmat. A magyar nép ösztönszerűen érezte, de nem tudta, hogy valami nincs rendben a proletár internacionalizmus elvével. Ez volt ugyanis az az elv, amely új keretet és lehetőséget biztosított a nemzeti elnyomáshoz és kizsákmányoláshoz. A proletár internacionalizmus elve egy olyan országban, ahol nagyon szegények a munkások és parasztok, nagyon vonzó elv, mert a szegények egymásközi szolidaritására utal. Ha azonban egy olyan hatalmas birodalom, mint amilyen a Szovjetunió volt, belekapaszkodik, kisajátítja magának ezt az elvet – elveszti értelmét. Elvből az elvtelenség állami, birodalmi lesújtó eszmei eszközzé válik, amelyet gyorsan követ a rendőri, majd ha az sem elég, a katonai erő. Ez nagyon késleltette a magyar nép tettekészségét és ösztönszerű cselekvését (hisz hozzászólt ahhoz, hogy „két pogány közt egy hazáért” ontsa ki vérért). A politikai elitnek ez a becsapós játéka a végsőig elodázta a felkelést; bekövetkezhetett volna előbb is, ha nemcsak érzi, de tudja is a „proletár internacionalizmus hazug célját”. Sőt, ha tudja, még a hatalom közelébe sem engedi a kommunista zsarnokokat 1948-ban. Sajnos, a magyar eszmei áramlatok gyakori összemosódása, elszennyeződése megakadályozta a tömegek tisztánlátását. Különböző ezt meg lehetett volna akadályozni az 1948-as választásokkal; csak egy kicsit – egész kicsit erősebb lett volna Magyarországon a civil mozgalom és a tömegek politikai iskolázottsága (a nyugati országokban a polgárok politikailag mindig akarnak tájékozódni a sorsdöntő pillanatokban: a kompetens értelmiséget felszólítják, hogy álljon a helyzet magaslatán, legyen felelőssége tudatában. A bölcs figyelmeztetésre nem ösztönszerűen, hanem tudatosan hallgatnak, s általában idejében cselekszenek és nem megkésve. Ezért ott már

régóta nincs szükség forradalomra).

A magyar történelem sajátosságaiból kifolyólag annak, ami történt 1956-ban, a végső, fegyverbe szólító elszántság az oka. Az esemény világtörténelmi jelentősége óriási. Egy birodalom által támogatott hazugságnak mondott nemzet a magyar nemzet. Mint tudjuk, nem 1956-ban először, hanem előtte is. (Sajnos, napjainkban is le kell leplezni a különböző hangzatos frázisok mögött megbúvó nemzetelnyomó szándékokat. A magyar nép most már idejében reagál az ilyen jelenségre. Iskolázottan felnőtt a helyzetadta feladat megoldásához. Másrészt a nemzetelnyomással kísérletezők tartanak a magyar nép jól ismert reagálásától, a felkeléstől egészen a szabadságharc megívásáig – ha erre is szükség lenne.)

Most bontsuk szét a szabadságharc és forradalom fogalmát. Válasszuk el gondolatban egymástól. Különböző sem járnak mindig együtt a valóságban. Minden szabadságharc nem jár forradalommal: nem változtat a termelési és tulajdonviszonyokon.

Ahhoz, hogy részletesebben foglalkozzunk később az 1956-os történelmi események forradalmi jellegével, zárjuk le vizsgálódásunkat az 1956-os történelmi események szabadságharcra vonatkozó fejtegetését egy nagyon fontos bővítéssel:

A kommunisták árulása

E tekintetben a feladat és válasz egyszerű.

Lenin azt mondta, hogy nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom és kizsákmányol. Ezzel egyetértünk.

Ezzel mindent megmondott.

A nagy baráti népek „egybetartott” közössége, a Szovjetunió gyakorlata éppen az ellenkező volt. Ezzel viszont mi mondtunk meg mindent, amit tudni kell a proletár internacionalizmus jellegéről – különösen orosz értelemben.

Ez a kis ország 1956-ban vissza akarta nyerni nemzeti becsületét, állama szuverenitását, önállóságát, függetlenségét és szabadságát.

A hatalmon lévő kommunista vezetők, köztük Tito, testületileg, közösen hoztak döntést arról, hogy a magyar szabadságharcot el kell tiporni, felelős miniszterelnökét el kell távolítani és meg kell büntetni (Tito üzenetét Dobrivoje Vidić továbbította). A felelősségük világtörténelmi szégyen.

A nyugati nagyhatalmi birodalmi politika árulása

A nyugati birodalmak legalább annyira elégedettek voltak a világnak és különösen Európának érdekövezetekre való felosztásával, mint a Szovjetunió. A Krím félszigeti Jaltában megkötött egyezmény értelmében megállítottak minden kommunista tevékenységet a nyugati országokban, s nekikezdhettek a neokolonialista rendszer és viszonyok kialakításához (a gyarmatosítás addigi formái felbomlóban voltak). A szovjeteknek keveset adtak, de sajnos az Magyarország szempontjából sorsdöntő lett: bekerült a szovjet érdekövezetbe.

A nyugati birodalmak a jaltai egyezményt (mint utóbb kiderült) a modern kapitalizmus legfontosabb politikai tartópillérének tartották; s „gentleman” módon tartották is magukat hozzá – úgy, hogy az oroszokon is azonnal számon kérték a betartását.

A nyugati birodalmi nagyhatalmak cinikus és kétszínű magatartása az 1956-os magyar eseményekkel kapcsolatban túltett minden „jó ízlésen”.

D. Eisenhower, az USA akkori elnöke, szinte azonnal, 1956. november 14-én színt vallott: „mi sohasem szólítottunk fel egyetlenegy népet sem arra, hogy keljen fel idegen elnyomója ellen, legyen az akár egy kíméletlen katonai hatalom is.”

Így a második világháború derék katonája!

Az USA akkori külügyminisztere J. F. Dolles 1956. december 20-án kijelentette, hogy a Nyugat „nem támogatja az erőszakos forradalmakat”.

Persze, a népek, így a magyar nép szabadságharcát sem! Olyat mondott, amit különben is tudtunk. (Sok esetben 10-20 géppuskával „rendezték a viszonyokat” a törzsi szinten élő afrikai országokban.)

C. Bollen, a „nagy” diplomata ment el legtovább. Orcátlanul mondta ki, hogy az ő véleménye szerint az egész Nagy Imre-féle társaságot és kormányt meg kell semmisíteni, el kell tüntetni. Erre szólította fel - ki mást, mint az oroszokat.

Pedig Nagy Imre olyat tett, olyat mondott, amit utána egészen 1989-ig senki sem mert újból és másodszor kimondani. Nagy Imre az 1956-os események kezdetének kezdetén, tehát már október 4-én milliós tömeg előtt kimondta, hogy Magyarországon forradalom és szabadságharc

folyik. A magyar nép a szabadságharcát vívja! C. Bollenek nem tetszett sem a szabadságharc, sem a forradalom. (Sok birodalmi diplomatát az érdekelt, hogyan lehetne bevetni az újonnan kipróbált csodafegyvert, az atombombát, úgy, hogy az ne váltson ki elégedetlenségi mozgalmat és undort a saját népében. A hidegháború igazi, kipróbált diplomatája volt).

Fölvetődik a sokarcú magyar emigráció szerepe az 1956-os történelmi eseményekben. Ugyanis az emigráció rendkívül aktív volt az 1956-os eseményekben, azok kirobbanásától kezdve a leveréséig. A magyar emigráció legnagyobb része polgári világnézetű és nemzeti érzelmű volt. Antikommunista, de nem fasiszta. A fasizmushoz semmi köze nem volt! Az aránylag csendes maradt. Az emigráció minden eszközzel biztatta a forradalmárokat. Aki ezt elítéli, nagyot téved. Helyesen járt el! Igaz, hogy sokkal több információval rendelkezett a szabadságharc leverésének a veszélyéről, mint a hazai értelmiség, ennek ellenére ismételt: helyesen cselekedett. A szabadságharcosokat biztatni kell! Nem biztatni őket bűn.

A szabadságharcosokat nem érdeklik a világ felosztásáról való nemzetközi egyezkedések, hanem a népük elégedetlensége buzdítja őket. A szabadságharcosok mindig a lehetetlent akarják valósággá változtatni. Népüknek tartást és erényt adnak, és így írják be nevüket a történelembe.

A magyar emigrációnak felróható az, hogy nem eléggé következetesen, lagymatagon ítélkezik a nyugati birodalmi észjárásról, a globalizációs törekvésekről, a mondialista értékrendszerről – mert mindez, voltaképpen szintén imperializmus. Márpedig bármelyik birodalmi törekvés egyaránt veszélyezteti a magyar nemzetet és állami fennmaradását.

Csak ezek után térhetünk át az 1956-os történelmi események másik vonatkozásának a megítélésére: vajon ezeknek az eseményeknek forradalmi volt-e a jellegük és céljuk?

Mind a baloldali, mind a polgári nézetű tudósok jelentős része úgy vélekedik, hogy az 1956-os magyar történelmi eseményeknek nem lettek volna forradalmi változásokat kiváltó következményei; csak szabadságharcról lehet beszélni, ugyanis a forradalom megítélésekor leglényeg-

bevágóbb az, hogy ha győzött volna, kiváltott volna-e változásokat a termelési és tulajdonviszonyokban.

Az 1956-os történelmi események egyetlen politikai programjában sem szerepel olyan követelés, amely ezt célozta volna meg; sehol sem tűzi ki célul a kapitalista piaci és tulajdonviszonyok, azaz a kapitalista magántulajdon restaurációját. Abban a 14 pontban, amelyet egész Magyarország népe, sok millió magyar megismert írásban, szórólapokon, rádión és tömeggyűléseken közvetlenül az események kezdetén ilyen valami nem szerepel. (Később sem módosultak a követelések.) Ellenkezőleg. A híres 14 pont közül a 7. munkásautonómiát követeli! Ez igaz. Csakhogy a forradalmi változások kezdődhetnek más politikai követeléssel, amely majd utólag lehetővé teszi a termelési viszonyok változását, megváltoztatását!

A 14 pont közül az 5. az egész politikai rendszer megváltoztatását követeli. Követeli a többpárti demokratikus rendszer bevezetését általános és titkos szavazás útján. A 14 pont közül a többi 12 pont a nemzeti felszabadulás kivívásával kapcsolatos.

Az államhatalmi szervek többpárti úton történő megválasztása a polgári parlamentarizmus lényege – alapja. Az viszont valóban nem világos, hogy a forradalmárok hogyan képzelték el a polgári parlamentarizmust munkásautonómiával összepárosítva. Hathatott rájuk az állítólagos jugoszláv munkásönigazgatási rendszerről szóló mese. Az volt, mert hiszen az állami „általános társadalmi-önvédelmi bizottságoknak” és magának a Kommunista Pártnak az éber ellenőrzése alatt állt a rendszer (a jugoszláv munkásönigazgatás tartalmilag gyorsabban ürült ki és omlott össze Tito halála után, mint a szovjet rendszer).

Meg kell állapítani, a forradalmárok különböző következtetlensége az értelmiség elégtelen tájékozottságából és következtetlenségéből, nem koherens értékrendszeréből ered.

Az 1956-os történelmi események Magyarországon világtörténelmi jelentőségűek voltak:

1. Szabadságharc volt a javából az összeszövetkezett zsarnokok ellen.

2. Ha nem is teljesen következetes, de politikai forradalom volt, mert a többpártrendszer

követelő politikai államberendezésben lehetetlenség lett volna megőrizni a szocialista tulajdonviszonyokat.

3. Pártállami központú hatalmi rendszer helyett jogállamközpontú politikai rendszert és polgári parlamentarizmust követelt.

4. A polgári jogok tiszteletben tartását és széles körű kibővítését követelte a jogállam és törvénytisztelet keretein belül.

5. Polgárháború volt a „hazai” és külföldről importált zsarnokok és az általuk kiépített sanyargató, elnyomó zsarnoki rendszer ellen.

Abszurdum a forradalmároknak felróni, hogy nem voltak mindenkor és mindenben következetesek; hogy nem voltak tévedhetetlenek; a forradalmárok nem könyveken rágódó tudósok, hanem azonnal cselekvő emberek. Ha következetesek lettek volna, nem is lettek volna forradalmárok. Egy másik történelmi környezetben (ahol nincs nemzeti elnyomás) számos változashoz elégnék bizonyult volna a módszeres evolutív hozzáállás; a szükséges és sürgető változások evolutív úton történő, jól átgondolt véghezvitele.

Egy jobb történelmi környezetben Magyarországon is – talán – lehetőség nyílt volna az evolutív változásokra. Itt azonban már a fantázia birodalmába kerültünk. Magyarország ugyanis nagyon huzatos helyen van: több birodalom állandó ütközőpontjában. Magyarán, mindig veszélyes a helyzete. Ilyen helyen Cromvell sem csinálhatja szinte egyik napról a másikra a feudális földbirtokosokból és főurakból (landlordokból) vállalkozó kapitalistát, hogy sikerüljön mindenféle új és régi származású gazdagot egy egységes kapitalista viszonyrendszerbe beteretlnie.

Ez a hely a nemzeti elnyomás veszélyével mindig terhelt. Forradalmárnak lenni és mindenben tisztán látni – lehetetlenség.

Még nagyobb abszurdum azonban az, amit Kádár János évtizedeken keresztül kábítószerként adagolt a népnek: vagyis, hogy az 1956-os eseményeknek semmi közük nem volt a munkások, parasztok és értelmiségiek szabadságharcához; hogy fennállt a horthyzmus visszaállításának, restaurációjának a veszélye. Ettől a rögeszmétől nem tudott, nem is akart megszabadulni.

Mintha a történelem kerekét olyan könnyen lehetne visszafelé forgatni!

A magyar szabadságharcosok és forradalmárok megsejtették azt, hogy az egész szovjet politikai és gazdasági rendszer a történelem leg-sötétebb zsákutcájába vezet, vagyis nem vezet sehova. Csakis az összeomlásba. A földgömb a saját tengelye körül úgy képes forogni, ha gömb. Ha a földgömböt kettévágják két „félgömbre” - az abszurdum; a „fél gömb” nem gömb és képtelen forogni a tengelye körül – mert tartó tengelye, súlypontja nincs.

Az 1956-osok igazát és megsejtését az 1989-es rendszerváltás egy az egyben igazolta.

Útban a kádárizmus felé

Kádár János azért kerülhetett teljhatalmi államfői pozícióba mint a magyar nép legkiemelkedőbb egyénisége, mert

- 1) szovjet szuronyokból készült a fotelje;
- 2) minden történelmi változás 1948 és 1956 között következetlen volt és befejezetlen maradt a munkások és parasztok szemében; az értelmiség megalkuvó szerepe többféleképpen volt értelmezhető, tevékenysége és hatása félreértelmezhető volt.

Ellenzékisége könnyen elpárolgott és szerepe pozícionáltta, a politikai rendszerbe könnyen beépíthetővé vált. Ez többször is, így az 1956-os események után is megtörtént Magyarországon. Ha az értelmiségi elit kezében billeg az iránytű, minden létezővel szembeni kritikai magatartása határozatlan, a történelem által feladott leckét meg kell ismételni. Már fél évvel a szabadságharc és forradalom leverése után Kádár Jánost milliós tömeg éltette a budapesti Hősök terén és több milliós tömeg a Nagykunságon. Butaság azt állítani, hogy ennyi embert kényszeríteni lehet az éljenezésre már fél év után (még senki semmit nem felejtett, de nem is értette, hogy mi történt a politikai vezetés szintjén). Mindössze fél évvel később, tehát 1957 közepére az újonnan alakult Magyar Szocialista Munkáspártnak már csaknem félmillió tagja volt!

Ezek mind nem lehettek megfélemlített emberek és csöcselék.

Az, hogy ez egyáltalán lehetséges volt és meg is történt, arra utal, hogy a magyar társadalomban és a politikai közgondolkodásban, esz-

metörténetben és a fejlődésben rendellenességek mutatkoztak.

Kádár János népszerűsége a partizánvezér Titóéval vetekedett a magyar társadalomban. Viszonzásként Tito Kádár Jánost kora egyik legnagyobb államfőjének tartotta (a francia Le Monde-nak az élete végén adott interjújában). Negyven éven keresztül bálványozták, 1956 után nem is olyan sokára. Nyugaton és Keleten is – hogy az abszurdum még nagyobb legyen. A magyar történelemben hatalmon lévő politikus (Kossuthot kivéve) nem vívott ki magának olyan nagy tekintélyt Keleten és Nyugaton is, mint Kádár János. Nagy Imre egy hónap alatt tette meg azt az utat, amelyhez másoknak egy egész élet vagy két nemzedék tapasztalata nem elég: kommunistából polgári gondolkodású forradalmár lett. Kádár János mindig kommunista maradt (még akkor is, amikor elvtársai bebörtönözték és megkínózták középkori módon). Életútja az ortodox, dogmatikus kommunistától a legjóindulatúbb, legbölcsebb, legmegértőbb, mindenki bajával együtt érző kommunista végállomásig jutott el. Kádár Jánost „az öreg tudja”, „az öreg majd megmondja” típusú általános megbecsülés légköre vette körül. Ez a légkör nem azért alakult ki, mert egyeduralkodó volt, hanem azért, mert olyan „megértő volt”, mindig őt illette meg az utolsó szó és a döntéshozatal joga.

Nagy Imrét a Nyugat csaknem elfeledte; csak időről időre veszi elő a naftalinból (amikor a szovjetek – oroszok orra alá akar valamit dörgölni).

A történelemből tudjuk, hogy Titót is „stari”-ként („az öreg”-ként) emlegették, tisztelték. Még régebben volt egy „hozjajin” (a „gazda”: Sztálint nevezték így).

Milyen volt Kádár János politikai rendszere?

A bálványimádatról (szent tehén, aranyborjú), a piramidális személyi tekintélyen alapuló hatalmi rendszerről már említést tettem, nevezetesen, hogy feudális elemeket tartalmazott. Hogyan történhetett ez meg? Hiszen Kádár János egy átlagos képességű munkásember volt. A kommunista párt és mozgalom embere volt. Ettől a párttól kapta az egész műveltségét, ez a műveltség nem is haladta meg, nem is lépte túl azt a határt, amit a pártról és ideológiájáról tudni kellett. A műveltségét a párttagokkal kialakított élő kapcsolatokból szerezte, s csak jelentékte-

len mértékben olvasással, tanulással. Nem volt semmilyen különös vezetői adottsága. Ha csak nem gondolunk arra, hogy rendkívül bizalmatlan volt mindenkivel. Mivelhogy a belügyben kezdte a pályafutását, ez érthető is volt. Nem tűrte maga körül az „okos” embereket, „okoskodóknak” tartotta őket. Csakis így érthető és magyarázható az, hogy körülvette magát szófogadó, kisstílusú párt- és állami bürokratákkal, hízelgőkkel, besúgókkal, talpnyalókkal. Ilyen módon informáltságával mindig helyettesíteni tudta a műveltsége hiányait.

Kádár János, saját bevallása szerint, kezdetben csakis olyan emberekkel „kormányzott”, akiknek nem voltak nemzeti érzelmeik (a nemzeti érzést horthyzmusnak tartotta), hanem internacionalisták voltak. Ez egyet jelentett a Szovjetunió imádatával. Szerencsére, éppen a szabadságharcból kifolyólag, Magyarország egy kicsit nagyobb teret kapott nemzeti sajátosságainak kimutatására a Szovjetuniótól. Különben ezt Kádár János sohasem „kérte” volna, mert nem hiányolta. Saját bevallása szerint élete végéig szoktatta magát a nemzeti érzésre, mert csak a proletárszolidaritásról tudott. Komolyan vette „a munkásoknak nincs hazájuk” hazug megállapítást a Kommunista Kiáltványból és ebből dogmát épített föl. (Ugyanis éppen fordítva van: a munkásoknak van hazájuk, éppen ott, ahol megkeresik a kenyérüket, ahol laknak, kitanulják a szakmájukat, családot alapítanak stb.)

Már közeledett a rendszerváltás. Mindenki hátat fordított neki, de ő mint ideokrata (az uralkodó eszme éber őrzője) kitartott a „munkásoknak nincs hazájuk” elve mellett.

A magyar társadalom utólag drágán fizette meg ennek az árát. A „rábízott” munkásoknak sem lett kis híján hazájuk. Mindent el kellett adni a külföldieknek ahhoz, hogy legyen miből megélni. Tiszta szerencse, hogy a közvetlen közelében (amikor már nem tudott gondolkodni sem) néhányan észbe kaptak és elővették tartaléknyi nemzeti érzésüket és eszüket. Magyarország igen közel került ahhoz, hogy gyarmata, hitbizomány legyen annak, aki pénzt ad az ennivalóra.

Kádár Jánosból Nyugaton a hatalmon lévő szociáldemokraták csináltak „nagyot”. Nekik sokszor hangsúlyozta, hogy ő 1945–1948 között nem ellenezte a többpártrendszert. „Messziről

jött ember mondhat, amit akar”- tartja a mondás. Miért ellenezte akkor 1956-ban? Miért ellenzett minden civil szervezkedést, amit nem ő ellenőrzött személyesen, vagy a pártbürokrácia.

Kádár János nem vette észre a sírásóit sem; az egyeduralkodók tulajdonsága. A gazdasági vezetők, a helyi hatalmaskodók, értelmiségiek együtt már nyilvánosan (nem tiltakozva) kialakították az ellenzéki alrendszerét, alkultúráját az ő kiürült, üres és értelmetlen, érthetetlen kommunista eszmeisége körül. Meghalt mielőtt emberi-testi értelemben a halál magához szólította volna. Éppen 10 évvel Tito halála után, akivel egymást tömjéneztek; „eszmeccseréltek”.

Az alkotó értelmiség megalkuvása és a reprodukív értelmiség megvesztegethetősége

Mint említettem, a Kádár-korszakban a politikai rendszer ideokratikus volt, a párt ideológiája egyeduralkodó vagy hegemon volt a közgondolkodás és a közvélemény szintjén.

Magától vetődik fel a kérdés: hogyan lehetett csaknem negyven éven keresztül minden szervezkedő ellenzéki megnyilvánulást hatástalanítani, még a nem szervezkedő, magányos ellenzéki értelmiségi próbálkozásait is?

Az ideokrátiát rendszerbe foglalták. A párt és az állam minden szintjén kis Kádárok voltak, akik a fölöttük lévő Kádárnak számoltak be az eszme tisztaságáról a maguk szintjén.

Azt hinné valaki, hogy nagyon művelt emberek foglalkoztak ezzel a tevékenységgel. Nem úgy volt! Az eszme éber őrei (mint Iránban) nem az eszmék szembesítését, ütköztetését segítették, hanem a dogmához való ragaszkodást követelték meg. Ezek egytől egyig cselszövő alakok voltak, akik (mint a belügyesek) jól értettek az ellenzéki személyek lejáratásához, elszigeteléséhez. Megjátszották a nagyon műveltet, de besúgók útján csupán másodkézből voltak jól informáltak. Ott „nyüzsögtek” mindig az alkotó értelmiségiek közelében, de nem mint vitapartnerek, hanem mint olyanok akik „titkokat” sejtenek.

Ami nem képes önmagát megújítani – vallják az ókori kínai filozófusok – már nem is él (ehhez ma is tartják magukat a kínaiak; a Kínai Kommunista Párt még mindig hatékony, mert újít). So-

kan azon a véleményen vannak (gyakran még a legjelentősebb magyar értelmiségiek is, hogy amit Nagy Imre forradalmi úton akart véghezvinni, Kádár János tagadva az 1956-os forradalmat, „apránként”, „részletekben”, „adagokban”, „kicsiben” mégis megvalósította és előkészítette – tudatosan – a rendszerváltozást. Ez olyan badarság, ami ellen elsősorban Kádár János tiltakozna, ha feléledne. A kádárizmusnak éppen abban van a tragédiája, hogy a gondolkodó, alkotni akaró, a közösségéhez ragaszkodó értelmiségiből is „kiszűl”, markát tartó, megalázódó szürke embert faragott. Sikerült kifejleszteni a mindenkori hatalom előtt megalázódó, a hatalomba beépülő mindig alkalmazkodó értelmiségi és embertípust. Éppen ezáltal lassította le a társadalmi-gazdasági fejlődést, és fosztotta meg alkotó értelmiségi és emberi erőforrásaitól. Magyarország ahelyett, hogy ledolgozott volna a gazdasági és forradalmi lemaradásából, ismét visszazuhant az előző szintre, és meghosszabbodott az újbóli felzárkózáshoz szükséges idő. Az emberi tőke mint a fejlődés tényezője kimaradt, elveszett.

Ha utólag valami mégis megtörtént abból, ami nem történt meg a maga idejében, a hatása csupán jelentéktelen, egyenlő a nullával; a valóságban mintha semmi sem történt volna.

A mulasztásokat fantaszták magyarázzák és nem a realitás talaján mozgó emberek. A magyar eszmetörténet tele van ilyen önimádókkal. Ahelyett, hogy maradnának a beismerő vallomás talaján, állandóan kilépnek – egy elképzelt világba.

Az értelmiségi közgondolkodást és köztudatot a kádárizmus (előtte a horthyizmus) a megaluvás irányába taszította. Ebben hasonlítanak egymásra, holott a legnagyobb mértékben különbözni akartak egymástól.

A következőben szemléltetni fogom meglátásomat nem egy koronásfejű (tehenném!) alkotó, hanem valamivel kisebb író példáján!

Elmúlt 1956 után másfél évtized, de 1956 szelleme ott izzott az igaz emberek fejében. Gyurkó László vérbeli drámaíró volt. A klasszikus színházi drámaforma mellett állandóan kereste az új, korszerű kifejezési formákat is. Írt rádiódramákat, hangjátékokat, párbeszédet stb., nem tagadható a tehetsége. Szerelmem,

Elektra című drámája remekmű. Tartalma és mondanivalója izzik minden párbeszédében. Minden szóban ott van a zsarnokság gyűlölete. A szerző ezt a drámát nem közvetlenül 1956 után, hanem jóval később, 1972-ben írta. (Ha 1956 után írja meg, börtönbe kerül, és a drámájáról valószínűleg később nem tudott volna senki.) Az alkotói-írói szenvedélye (a becsület, az igazságérzet azzal szemben, ami történt) állandóan jelen volt benne, kínoztta. A szerző 1972-ben a mondanivalóját 1956-ról átvizsgálja az antik, ógörög társadalomba. A szereplők „titokban” beszélnek arról, ami 1945-1956 között és a forradalom idején történt.

A metaforák, allegóriák nyelvéhez folyamodik.

Mint minden igazi drámaíró, ő is szereti, ha a közönség ünnepli. Értelmiségi alkotói kínok gyötrik. Az emberek közt forgolódik. Hallgatja titkos, félhangos, sugdoló beszéget. Nagy Imre és a forradalom már legendává, mitologizált mesévé vált. Írni kellene mítoszról, megrázó eseményekről és párbeszédéről. S ő nem tudja, hogyan! Az igazságérzet ösztökéli, az emberek feléje fordulnak. Tudja, többet várnak el tőle, de ő nem mer többet mondani. Írói feszültséget érez magában és emberi szégyenérzetet.

Meg kellene őrizni a tiszta arculatot azok előtt, akikkel beszélget. Ekkor írja meg *A búsképű lovag, Don Quijote de la Mancha szörnyűséges kalandjai és gyönyörű szép halála* című művét.

Most idézni fogok ebből a drámai párbeszéd-ből:

Don Quijote Sancho Panchához: „Te csak az óriásokat látod, Sancho, de én hallom azoknak a jajgatását, akiket ezek az óriások kiszipolyoztak és sárba tiportak...”

... Hadd mondjam meg neked: az óriások ereje bizony irtózatoss. Óvatos én sohasem leszek, mert az, aki az óvatosságot mindenek fölé helyezi, sohasem indul harcba nemes célokért...

Nem barátom, te becsületes vagy és igaz lelkű, csak az élet nagy összefüggéseire nem elég nagy a szemed. Gondold meg, Sancho: ha hősi harcban győzedelmeskedem, akkor itt, ezen a tájon megvalósíthatjuk a szabadság és igazságosság birodalmát. Ha pedig elbukom, a dicső küzdelemben jó példám buzdít majd min-

den igaz embert, hogy a rossz ellen harcolni soha meg nem szűnő kötelesség. Biztatni pedig ne felejtse! ...

... A harc sohasem reménytelen, Sancho. Tudd meg, gaz óriás: a gonoszság és igazság együtt nem létezhet... ”

Sancho Pancha Don Quijotéhoz: „Mire hazaérünk, mindenki tudja majd, hogy nincs még olyan vitéz, mint Don Quijote. Nem, uram, nem volt igazam: nem igaz, hogy minden reménytelen... Amíg te élsz, édes gazdám, semmi sem reménytelen!”

A szerző ezt a drámai párbeszédet, szinte a Szerelmem, Elektra című drámájával egy időben, vagy valamivel később, de mindenféleképpen 1972-ben írta.

Olyan nagyszerűen kifejezett gondolatok ezek, amelyek a mai napig képesek éltetni az 1956-os események emlékét. Sajnos, azonban ott van a metafora bennük. Ezután több mint tíz éven keresztül Gyurkó László sok mindenről írt és készített drámai párbeszédet. Én ezekről az alkotásairól nem akarok írni. Kerüljenek az irodalomtörténet ítélőszéke elé.

Gyurkó László azonban 1982-ben (tehát tíz évvel később) megírta egy dokumentumregényt. Ebben nincs semmilyen metafora. Kádár János életrajzát tartalmazza. A címe: *Arcképvázlat történelmi háttérrel* (Gyurkó László művei sorozat, Magvető Budapest 1986).

Gyurkó László ezt a regényét az értelmiségi rétegnek szánta.

Amit az egész népnek szánt a Párt, azt a propagandaosztály főnöke, Berecz János írta meg (lásd *Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel, 1956*, Kossuth Kiadó, Budapest 1986, harmadik kiadás. A könyvet óriási példányszámban adták ki és több kiadást is megélt).

Nehéz megmondani, hogy mikor válik az ember esendővé, a szépíró pedig gyarlóvá. Melyik mikor? Hogy változik benne? Melyiket mikor kíméli meg, vagy kezdi ki?

Mi készítette az embert vagy a szépírót Kádár János bálványimádására, istenítésére (idolátria, deifikáció)? Mennyire árulta el Gyurkó az írói hivatást? Milyen érdeke fűződött hozzá?

A műben ez alkalommal nincs semmi metafora; tiszta alakban jelenik meg a bálványimádat. Gyurkó Lászlónak többé nincsenek kételyei. Tudni való, hogy ki a legnagyobb magyar. Az, aki a

Párt első embere, a magyar nép legnagyobb jótevője és bölcse. Ez az, amit az egész magyar értelmiségnek is tudni kell!

Gyurkó László ez alkalommal cseles megoldáshoz folyamodik a szépírói mesterségben. Tudja jól, hogy Kádár Jánosból nem lehet sem szabadságharcost, sem forradalmárt csinálni (ez a hely már foglalt). Tudja, hogy Kádár János csaknem gyerekkorától, születésétől fogva arra volt ítélve, hogy kommunista legyen, sőt mi több Gyurkó László szerint az okos proli gyerekek sorsszerűen egyszer államfővé kellett válnia. A bölcs „öreget” (mindenki így hívta) úgy mutatja be, mint Ferenc Jóskát, akinek mindig egy gondolat járt az eszében: hogyan boldogíthatná a népét. Olyan ember (ha egyáltalán még ember és nem isten), aki csaknem minden egyes ember gondjával-bajával foglalkozik. Éjt nappallá téve dolgozik, virraszt a népe jólétéért. Soha más nem akart lenni, csak kommunista, a Párt sorkatonája, de a sors vezető keze úgy akarta, hogy államférfi legyen; sőt, mi több „a nemzet megmentője”. Igaz, bevallja, hogy egész életén keresztül tanulta, ráerőszakolta magát arra, hogy tisztelje a magyar nép szimbólumait, mert ezekről az volt a meggyőződése, hogy azok a horthyzmus kellékei (341 – 342 oldal).

Nos, ezek után nem kell csodálkozni azon, hogy a proletár internacionalizmus vezérei, a hatalmon lévő kommunista pártok vezetői – testületileg – közösen is, és egyénileg is mély meggyőződéssel küldték el üzenetüket (köztük Tito is, Dobrovoje Vidićen keresztül) a szovjet és magyar elvtársaknak, hogy Nagy Imrét és támogatóit likvidálni kell, mert „túltengett” bennük a nemzeti érzés, a proletár internacionalizmus kárára. (A magyar újabkori mitológia úgy tartja, hogy arra kényszerítették Kádárt, hogy végignézze Nagy Imre kivégzését. Lehet, hogy igaz, lehet, hogy nem, mint a mesékben).

Eljutottunk a lelkiismeret-furdalástól a megaluvásig, a hatalomba való szégyenlős vagy tünnető beépülésig.

Többé már nincs szükség a szabadságharcra (milyen handabandázás az a „HOGY KERÜL AZ IDEGEN CSIZMA AZ ASZTALRA!”); nincs szükség forradalomra sem. Írói szóra sem érdemes!

Nyilvánvaló, hogy a szépíró Gyurkó László bedőlt a nyugati szélhámoskodásnak is. Ott sem

szeretik ma már a szabadságharcot és forradalmat. Nagy Imrét sem! Alkalom szerint előveszik a „naftalinból”, hogy kifejezzék nemtetszésüket az oroszoknak, hogy még mindig „nagy hatalmasdit” játszanak Európában. Valójában nincs szükségük Nagy Imrére és a Nagy Imrékre. Ennél fontosabb az, hogy Gyurkó László többé nem szereti Don Quijotét és Sanchót. Kádár János uralkodásának idején mintha ott sem lett volna a nagy testvér csizmája a magyar földön. 50 éven keresztül csupán testvéri segítségről lett volna szó! Pedig nemcsak Lenin szerint, de a nem birodalmi, polgári megítélés szerint sem tartozik a politikai erkölcsiség értékei közé az „IDEGEN CSIZMA”.

Ha egy alkotó értelmiségi beépül a hatalomba, igen könnyen megtörténhet, hogy a hatalom bitorlóinak a hallgatóságos cinkosává válik.

Mindenről lehet „vitatkozni”. Arról azonban nem, hogy Sanchónak (a magyar népnek) tetszett-e a tatár, török, germán és szovjet birodal-

mi elnyomás.

Nem hiszem, hogy az elnyomásnak új alakzatait, a nemzetközi élősdi pénzügyi oligarchia mesterkedéseit, a kínaiak elleni gazdasági háborúba való belekényszerítés, a nemzetek nélküli, nemzetek fölötti Európa gondolata, a rejtőzködő birodalmi törekvések mögött ne érzékelné a magyar elit és a nép a birodalmi elnyomás formáit.

Megkérdézhethetnénk az író Gyurkó Lászlót: Kádár János hosszú uralkodása alatt hányszor szólította fel „a szovjeteket”, az oroszokat, hogy távozzanak Magyarországról? Miért nem tette fel neki ezt a kérdést Gyurkó László? Megkérdézhethetnénk Gyurkó Lászlót, az embert, hogy vajon tetszett-e neki a szovjet csizma dübörgése magyar földön? Milyen idegen csizma dübörgése tetszene neki?

Sajnos, sokan (és köztük sok mirtuszkoszorúval övezett fej) épült be a szellemi tunyaság (a bürokrácia) rendszerébe.

Nehezek a következő évtizedek feladatai.

Csávosi Sándor Karikatúra, 1911